

Ἰσοκράτους
Ἄρεοπαγιτικός

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Ο Άρεοπαγιτικός λόγος του Ισοκράτη είναι το τελευταίο από τα ρητορικά κείμενα που διδάσκεται σύμφωνα με το Πρόγραμμα Σπουδών στη Θεωρητική Κατεύθυνση της Β΄ Ενιαίου Λυκείου κατά το τρέχον σχολικό έτος.

Με τη διδασκαλία του λόγου του Ισοκράτη ορίζεται από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο ότι επιδιώκεται να κατανοήσουν και να εκτιμήσουν οι μαθητές:

- τα στοιχεία που συγκροτούν το προσωπικό ύφος του ρήτορα,
- την επιχειρηματολογία του που πάντοτε στηριζόταν σε ρεαλιστική εκτίμηση των καταστάσεων,
- την ιδεολογική του θέση για την ειρήνη έτσι όπως εκφράστηκε μέσα από την φιλειρηνική του πολιτική έναντι άλλων πόλεων,
- τη βασική του πολιτική αντίληψη για την ανάπτυξη και την ευτυχία της πατρίδας του μέσα από την ηθική ανασυγκρότησή της,
- τη χρήση του ιστορικού παραδείγματος που στον Ισοκράτη αποτελεί παιδαγωγική τεχνική ιδιαίτερα συνήθη στις μέρες μας.
- να αξιοποιήσουν μέσα από την προσέγγιση τις αρχές που παρουσιάζονται στο έργο του Ισοκράτη, να διαπιστώσουν τη διαχρονική αξία τους,
- να διαπιστώσουν συγκρίνοντάς τους τρεις ρήτορες την αγάπη για την πατρίδα τους το ειλικρινές ενδιαφέρον τους για την δημοκρατική λειτουργία του πολιτεύματός της και την κοινή τους πίστη στο πολίτευμα αυτό με σκοπό την ευτυχία των πολιτών όχι μόνο της πόλης τους αλλά και κάθε άλλης.

Επιδιώκοντας όλα τα προηγούμενα δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση στις ερωτήσεις που συνδέουν το χτες με το σήμερα, αφού αυτές μπορούν ως κατηγορία ερωτήσεων να ανιχνεύσουν, να καλλιεργήσουν και να αναδείξουν την αναλυτική - συνθετική ικανότητα των μαθητών και να αυξήσουν τις σχετικές τους δεξιότητες. Οι ερωτήσεις, που αποβλέπουν

στην κατανόηση του κειμένου, στον έλεγχο των ειδικών γνώσεών τους (ιστορικές γνώσεις, γραμματολογικά στοιχεία) ακολουθούν ως τομέας αναγκαίος, αφού το ειδικό βάρος τέτοιων γνώσεων απαιτείται για τον εθνικό μορφωτικό εξοπλισμό τους.

Στη διάκριση των ενοτήτων των ερωτήσεων ακολουθήθηκε εκείνη του σχολικού βιβλίου κατά νοηματικές ενότητες του κειμένου. Όπου δε κρίνεται αναγκαίο και για την εξυπηρέτηση του διδάσκοντος δίνεται μικρό κείμενο με τίτλο **επισημάνσεις**. Οι ερωτήσεις ακολουθούν όλες τις γνωστές κατηγορίες των τευχών του Κ.Ε.Ε.

Με αυτά ως δεδομένα επιχειρήθηκε να σχηματισθεί ένα σύνολο στοιχείων, που θα εξυπηρέτησε τον διδάσκοντα να αξιοποιήσει τον διδακτικό αλλά και τον προσωπικό του χρόνο του. Εκτός από τις ερωτήσεις, δίνονται α) υποσελίδες σημειώσεις, όπου αυτό κρίνεται αναγκαίο για την αποσαφήνιση στόχου ή προαπαιτούμενης γνώσης, β) παράλληλα κείμενα καταχωρισμένα σε ανεξάρτητη ενότητα, στο Παράρτημα στο τέλος του βιβλίου. Τα κείμενα αυτά μπορούν να εξυπηρετήσουν τον διδάσκοντα, αλλά σε καμιά περίπτωση δεν καθοδηγούν τις προτιμήσεις του και δεν δεσμεύουν τις επιλογές του. Έχουν επιλεγεί από τις στερεότυπες εκδόσεις και τις χρηστικές εκδόσεις Loeb, Belles Lettres, Ακαδημίας Αθηνών, Παπύρου, Ζαχαρόπουλου, Γεωργιάδη και συνοδεύονται από τη νεοελληνική τους απόδοση. Με αυτόν τον τρόπο ο διδάσκων μπορεί να χρησιμοποιήσει το αρχαίο κείμενο ή μόνο τη νεοελληνική του μορφή ή και τα δύο, αναλόγως προς το επίπεδο των μαθητών του και τον χρόνο του. Είναι γνωστό ότι τα χρονικά περιθώρια των διδασκόντων είναι περιορισμένα και ότι οι μαθητές εξαντλούνται από την προσπάθεια να συγκεντρώνουν πληροφορίες, από τις οποίες, ελάχιστες αξιολογούνται ως γνώσεις εποικοδομητικές για το μέλλον.

Στο τεύχος αυτό γίνεται προσπάθεια να συνδυασθούν οι σκοποί του Προγράμματος Σπουδών με τη λειτουργούσα κοινωνία και ελπίζουμε η

συγγραφή αυτή να υποστηρίξει τους εκπαιδευτικούς στο έργο τους όπως και άλλες προηγούμενες.

ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ

ΒΙΟΣ ΤΟΥ ΙΣΟΚΡΑΤΟΥΣ

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΟΥ ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΙΚΟΥ ΛΟΓΟΥ

Ερωτήσεις ανοικτού τύπου (ανάπτυξης και σύντομης απάντησης)

1. Ο βίος του Ισοκράτη συμπίπτει στην αρχή του με τον Πελοποννησιακό πόλεμο και στο τέλος του με τη μάχη της Χαιρώνειας. Να χαρακτηρίσετε με λίγα λόγια την εποχή εκείνη με βάση τα σημαντικότερα από τα γεγονότα που περιλαμβάνονται στο χρονολογικό πίνακα του βιβλίου σας (σσ. 400-401) και τις γενικότερες γνώσεις σας από την αρχαία ιστορία.
2. Ποιες κοινωνικές και πολιτικές εξελίξεις επηρέασαν την προσωπικότητά του Ισοκράτη;
3. Με ποιο στόχο ίδρυσε δική του ρητορική σχολή ο Ισοκράτης;
4. Να εξηγήσετε γιατί ήταν σημαντική φυσιογνωμία¹ για την εποχή του ο Ισοκράτης.
5. Τι ήταν η **πρακτική φιλοσοφία**² για τον Ισοκράτη και ποια θέση είχε στη διδασκαλία του;
6. Ποια επίδραση είχε η αποδυνάμωση της Β' Αθηναϊκής συμμαχίας στα ενδιαφέροντα του Ισοκράτη;
7. Ποια στάση τήρησε ο Ισοκράτης³ απέναντι στο Φίλιππο της Μακεδονίας;
8. Ποιο ήταν το «πανελλήνιο»⁴ όραμα του Ισοκράτη;

---

¹ Βλ. σχετ. Jacqueline de Romilly, Οι μεγάλοι σοφιστές στην Αθήνα του Περικλή, Μετάφραση Φ. Κακριδής, εκδ. Καρδαμίτσα, Αθήνα 1994, σσ. 93-95: «Μισόν αιώνα μετά την εμφάνιση των μεγάλων σοφιστών ο Ισοκράτης ξεκινά μια διδασκαλία, διανοητική... προσανατολισμένη στην πολιτική πράξη... και έτοιμη να προσφέρει γενική μόρφωση».

² Βλ. κείμενο από τη βιβλιογραφία αριθ. 2 και συμπληρωματικά παράλληλο κείμενο αριθ. 1.

³ Βλ. κείμενο από τη βιβλιογραφία αριθ. 3.

9. Γιατί, κατά τη γνώμη σας, ο Ισοκράτης θα μπορούσε να επηρεάσει⁵ τη διαμόρφωση της πολιτικής συνείδησης των Αθηναίων συμπολιτών του;
10. Να μελετήσετε τη θέση του Ισοκράτη⁶ και τὸ τῶν Ἑλλήνων ὄνομα πεποίηκε μηκέτι τοῦ γένους ἀλλὰ τῆς διανοίας δοκεῖν εἶναι, καὶ μᾶλλον Ἑλληνας καλεῖσθαι τοὺς τῆς παιδείας τῆς ἡμετέρας ἢ τοὺς τῆς κοινῆς φύσεως μετέχοντας, (Μετάφραση: Κι ἔκανε -ενν. ἡ πόλη των Αθηνών- ὥστε το ὄνομα των Ἑλλήνων να μη θεωρεῖται πια ὅτι αντιπροσωπεύει την καταγωγή, ἀλλὰ την πνευματικὴ καλλιέργεια, και να ονομάζονται Ἕλληνες μᾶλλον, ὅσοι μετέχουν τῆς δικῆς μας παιδείας, παρὰ ὅσοι ἔχουν την ἴδια καταγωγή):
- α) Ποια ἀντίληψη για την ἐλληνικότητα διατυπώνει ο Ισοκράτης;
- β) Ποιες εἶναι οἱ πολιτικὲς προεκτάσεις αὐτῆς τῆς ἀντίληψης;
11. Ποια μορφή θα εἶχε, κατά τη γνώμη σας, σήμερα ἡ «πανελλήνια ιδέα» του Ισοκράτη;
12. α) Ποια εἶναι τα ιστορικὰ γεγονότα που επηρεάζουν την πολιτικὴ και κοινωνικὴ πορεία τῆς Αθήνας και τα ὁποῖα ὀριοθετοῦν τις πολιτικὲς ἐπιλογές του Ισοκράτη;
- β) Σε ποια ἔργα του εκφράζονται οἱ ἐπιλογές αὐτές;
13. Ποια γεγονότα επηρεάζουν τὸ πολιτικὸ κλίμα τῆς Αθήνας, ὅταν ο Ισοκράτης γράφει τὸν *Ἀρεοπαγικὸς*;
14. Ποια ἦταν ἡ πρόταση για τὴ σωτηρία τῆς Αθήνας ὅσων ἀρνοῦνταν τὴν ἡγεμονικὴ πολιτικὴ τῆς;

⁴ Ο Ισοκράτης εμφανίζεται ὡς ἰκανὸς ῥήτωρ και ἀληθινὸς πατριώτης που ἀγωνίστηκε ὅλη του τὴ ζωή να πείσει τοὺς Ἕλληνες να ἐνωθῶν προ του κοινού ἐχθροῦ, των Περσών. Ἡ «ένωση» ὡς θέμα ἀποτελοῦσε «κοινὸ τόπο» στην πρακτικὴ ἀσκηση τῆς ρητορικῆς ἀπὸ τοὺς γνωστούς ρήτορες. Για τὸν Ισοκράτη ὁμως ἀποτελοῦσε προσωπικὴ ιδεολογία. Ενδεικτικὰ ἀναφέρονται χωρία και ἔργα στα ὁποῖα ἀπεικονίζονται οἱ θέσεις του: *Κατὰ Καλλιμάχου*⁴⁴, *Ἑλένης Ἐγκώμιον* 67, *Πανηγυρικὸς Λόγος, Παναθηναϊκός* 2, 13 και ἀναλυτικὰ στο Νικ. Δ. Δημητριάδης, *Ἡ Ἀνατομία τῆς Ρητορικῆς...* σσ. 113-115. Βλ. και παράλληλο κείμενο ἀριθ. 2.

⁵ Βλ. σχετ. στη διατριβή: Νικ. Δ. Δημητριάδης, *Ἡ Ἀνατομία τῆς Ρητορικῆς, Ἡ «διαφωνία» Πλάτωνος και Ισοκράτους*, εκδ. Μιχαλάς, Αθήνα 1983, σ.46: «Ο Ισοκράτης ἐλέγχει κατ' ἀρχὴν τις ἀπόψεις τριῶν κατηγοριῶν πνευματικῶν ἀνδρῶν τῆς ἐποχῆς του: α) των δασκάλων τῆς εριστικῆς, β) των δασκάλων τῆς τεχνικῆς των πολιτικῶν ἀγορευσέων, γ) των συγγραφέων ρητορικῶν ἐγχειριδίων περὶ Τέχνης τῆς Ρητορικῆς».

⁶ Βλ. *Ἰσοκράτους Πανηγυρικὸς* ἰγ' 50. Για τὸ (β) μέρος τῆς ἐρώτησης καλὸ θα εἶναι οἱ μαθητές να ἔχουν ὑπόψη τους τὸ παράθεμα ἀπὸ τὸν I. Ν. Θεοδωρακόπουλο ἀπὸ τὸ βιβλίο του καθηγητῆ, σ. 239.

15. Τι προτείνει ο Ισοκράτης ως πρώτο ουσιαστικό μέτρο για την αναμόρφωση και «σωτηρία» της Αθήνας και γιατί;
16. Πότε και από ποιους είχε εκφρασθεί πριν από τον Ισοκράτη η ιδέα της «πατρίου πολιτείας»;
17. Σε ποια συμπεράσματα καταλήγει ο Ισοκράτης συγκρίνοντας το παλαιότερο δημοκρατικό πολίτευμα και το δημοκρατικό πολίτευμα της εποχής του;
18. α) Σε ποιο είδος λόγου ανήκει ο *Ἄρεοπαγτικός*;
β) Με ποια κριτήρια εντάσσετε τον λόγο στο είδος αυτό;
19. Ποιο είναι το κεντρικό θέμα του *Ἄρεοπαγτικοῦ* λόγου του Ισοκράτη;

Η Ακρόπολη από την Πνύκα